

методистів із психологічної служби, практичних психологів дошкільних навчальних закладів] / [Укл. : Л. О. Кондратенко]. – Суми : РВВ КЗ Сумський ОІППО, 2015.

3. Навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами: сучасні підходи : [навчально-методичний посібник] / В. Войтко. – Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». – 2016
4. Соколова Г. Б. Розвиток лексико-семантичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку / Г. Б. Соколова // автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. – 2013.

УДК 376-056.264-053.4:81'36

А. В. Усольцева

студентка IV курсу спеціальності

Корекційна освіта (логопедія)

В. М. Андросова

старший викладач кафедри логопедії
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ІІІ РІВНЯ

У статті розглядається особливості граматичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) ІІІ рівня.

В статтє рассматривается особенности грамматической стороны речи у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи (ОНР) ІІІ уровня.

The article deals with the features of the grammatical side of speech in children of the senior preschool age with a general underdevelopment of speech (GUS) of the ІІІ level.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) ІІІ рівня, граматична сторона мовлення, аграматизми.

Ключевые слова: дети старшего дошкольного возраста, общее недоразвитие речи ІІІ уровня, грамматическая сторона речи, аграмматизмы.

Keywords: children of senior preschool age, general underdevelopment of speech of the ІІІ level, grammatical side of speech, agrammatyzm.

Постановка проблеми. Мовлення слугує засобом спілкування. Граматична сторона мовлення має велике значення для загального розвитку дітей старшого дошкільного віку. Це забезпечує в подальшому успішне оволодіння усним та писемним мовленням.

На жаль, за останні роки збільшується кількість дітей, які мають мовленнєві порушення, в тому числі це діти старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) ІІІ рівня (за статистичними даними, 40%).

При ЗНМ спостерігається більш низький рівень сформованості мовленнєвої функції або мовленнєвої системи в цілому. Для таких дітей специфічним є порушення всіх компонентів мовлення, але найсуттєвіші недоліки спостерігаються під час засвоєння ними граматичних категорій [6, с. 235].

Р. І. Лалаєва, Н. В. Серебрякова, Є. Ф. Соботович відмічають, що у дітей із ЗНМ ІІІ рівня, недоліки граматичної сторони мовлення зумовлюють уповільнений темп засвоєння граматичних форм й порушення загального мовленнєвого розвитку.

У дослідженнях В. К. Орфінської, Т. Б. Філічевої, М. В. Богданова-Березовського, Б. М. Гріншпун підкреслено, що у таких дітей порушення граматичного ладу мовлення відбувається через те, що для них граматичні значення носять абстрактний характер та граматична сторона мовлення спирається на велику кількість правил.

Ряд вчених зазначають, що наявність аграматизмів у мовленні старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня значно ускладнює процес спілкування з оточуючими людьми, негативно відображається на формуванні пізнавальної діяльності, а у подальшому і гальмує процес оволодіння усним та писемним мовленням (Л. С. Виготський, Г. Р. Добров, О. С. Кубряков, Т. М. Ушаков, С. Н. Цейтлін) [5, с. 121]. Все це обумовлює актуальність даної теми.

Специфічні аграматизми, які характерні для дітей із ЗНМ ІІІ рівня

досліджували такі вчені, як Л. Н. Єфіменкова, Л. Г. Парамонова, А. В. Ястребова, Р. Є. Левіна, Т. Б. Філічева, Н. С. Жукова, Н. В. Серебрякова, Г. І. Жаренкова, Є. Ф. Соботович, Л. Ф. Спірова, Т. В. Туманова, Г. В. Чиркіна, Р. І. Лалаєва та багато інших.

Мета статті – схарактеризувати стан граматичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Граматична сторона мовлення – це узгодження слів між собою у словосполученнях та реченнях [1, с. 1].

В своїх роботах Н. С. Жукова, Т. Б. Філічева, Л. Ф. Спірова звертають увагу на те, що для дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня характерні такі особливості:

- граматичні помилки в словозмінні та під час словотворення;
- неправильне використання прийменникових конструкцій;
- відзначається велика кількість аграматизмів під час побудови речень.

Р. Є. Левіна відзначає велику кількість помилок в словозміні: змішування закінчень іменників чоловічого і жіночого роду (*одна горіха*), закінчення іменника середнього роду в називному відмінку замінюється закінченням іменника жіночого роду (*дзеркало – дзеркали*), неправильні відмінкові закінчення слів жіночого роду з основою на м'який приголосний (*немає мебеля*), неправильне узгодження іменників і прикметників, особливо середнього роду (*небо синя*). Рідше зустрічається неправильне узгодження іменників і дієслів (*хлопчик малюють*).

Діти із ЗНМ III рівня використовують закінчення чоловічого та жіночого роду прикметників стосовно середнього роду довше, ніж у нормі. Лише у 40% випадків спостерігається граматично правильне оформлення закінчень у словосполученні з іменником [1, с. 1-6].

Способами словотворення такі діти майже не користуються: відмічаються помилки в утворенні іменників та прикметників із зменшено-пестливими суфіксами (*козенья – козлюча*), прикметників від іменників (*глиняний посуд – глиновий*), дієслів із префіксами. Спе-

цифічним для них є те, що словотворення замінюється словозміною [6, с. 253].

Т. Ф. Колтулку, І. В. Єгорова в ході дослідження виявили, що діти із ЗНМ III рівня:

- замінюють словотворчі афікси непродуктивними (*відв'язати – розв'язати, випила – попила*).
- переходять від простого до складного (вживають дієслова без префіксів – *летить, йде*) [2, с. 76].

Розглянувши граматичні помилки, які допускають старші дошкільники із ЗНМ III рівня в словозмінні та під час словотворення, О. М. Вершиніна зазначає на тому, що такі діти:

- замінюють словотворення словозміною;
- застосовують префіксально-суфіксальний спосіб творення замість суфіксального;
- неправильно вибирають флексію [4, с. 7].

Р. І. Лалаєва, Н. В. Серебрякова підкреслюють, що діти старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня засвоюють граматичні форми словозміни і словотвору в тій же послідовності, що і діти, які не мають мовленнєвих порушень, але в більш повільному темпі. Як відмічав О. Н. Гвоздев, «словозміну діти з нормальним мовленнєвим розвитком опановують до 4 років, тоді як словотворення лише до 7-8». У дітей з ЗНМ III рівня цей розрив помітний в ще більшому ступені, при цьому і навички словозміни залишаються також слабо сформованими [3, с. 37].

Старші дошкільники із ЗНМ III рівня для вираження просторових відносин в основному використовують прості прийменники (*у, в, до, на, під, за* тощо). Але при їх використанні допускається велика кількість помилок, діти пропускають або замінюють прийменники, що вказує на неповну сформованість розуміння значень навіть простих прийменників. Майже зовсім не використовують складні прийменники, в тому числі для вираження обставин, характеру дій або стану, властивостей предметів та способу дій (*біля, між, через* тощо).

Діти із ЗНМ III рівня для вираження своїх думок в більшості випадків користуються простими реченнями. При

намаганні побудувати складні речення вони зазнають великих труднощів, адже в одних випадках діти намагаються довгі речення поділити на декілька коротких, а в інших – втрачають правильний граматичний взаємозв'язок слів у реченні. Для дітей із ЗНМ III рівня специфічним є знижена здатність до розрізнення та сприймання граматичних одиниць мовлення, що перешкоджає їх можливостям для правильної побудови власного висловлювання.

Особливістю граматичної сторони мовлення в дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня є велика залежність від засвоєння лексики та семантики, від ступеня знайомства зі словом, від звуко-складової структури слова, що лежать в основі різних видів речень: відсутність цих компетенцій і призводить до великої кількості аграматизмів у мовленні таких дітей.

На думку Шадринцева, специфічні граматичні помилки, які характерні для дітей із ЗНМ III рівня обумовлені тим, що:

- є загальне недорозвинення морфологічного та синтаксичного узагальнення;
- несформовані мовленнєві елементи для граматичного конструювання;
- утруднений вибір мовленнєвих одиниць та елементів з закріпленої в свідомості дитини парадигми;
- є проблема об'єднання дитиною мовленнєвих одиниць і елементів в певні синтагматичні структури [5, с. 122].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня спостерігається недостатня сформованість граматичних форм мовлення та наявні численні аграматизми. Для граматичного ладу їх мовлення характерні наступні особливості: діти мають велику кількість помилок в словозмінні; не використовують способи словотворення, замінюють його словозмінною; в основному користуються простими прийменниками; в більшості випадків для вираження своїх думок використовують прості речення.

Засвоєння дитиною граматичною будовою мовлення має велике значення, так як тільки морфологічно і синтаксично правильно оформлене мовлення

може бути зрозумілим співрозмовнику і служити засобом спілкування з оточуючими людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Семенюк Е. Н. Исследование лексико-грамматических особенностей у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи III уровня / Е. Н. Семенюк, О. Н. Артеменко // Северо-Кавказский федеральный университет. – С. 1–6.
2. Колтуклу Т. Ф. Результаты исследования словообразования у дошкольников с общим недоразвитием речи / Т. Ф. Колтуклу, И. В. Егорова // Специальное образование. – 2016. – С. 76.
3. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи / А. Н. Гвоздев. – М. : Детство-Пресс, 2007. – 480 с.
4. Вершинина О. М. Особенности словообразования у детей с общим недоразвитием речи III уровня / О. М. Вершинина // Логопед. – 2004. – №1. – С. 7.
5. Шадринцева О. В. Особенности формирования грамматического строя речи у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи III-его уровня / О. В. Шадринцева // Челябинский гуманитарий. – 2010. – С. 121-122.
6. Шеремет М. К. Логопедия: підручник / М. К. Шеремет. – К. : «Слово», 2014. – 672 с.

УДК 37.04-053.048.44

О. О. Феденко

головний спеціаліст
управління освіти і науки
Сумської міської ради, учитель-логопед
Сумського СДНЗ №20 «Посмішка»

Л. Л. Стахова

кандидат педагогічних наук, доцент,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПРОФІЛАКТИКА ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлено основні заходи щодо профілактики мовленнєвих порушень дітей дошкільного віку, необхідність здійснення профілактичної роботи в закладах дошкільної освіти.

В статті описуються основні заходи по профілактиці речевих порушень дітей дошкільного віку, необхідність здійснення профі-